

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

שער
שלישי

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

לקוטי שיחות

בתרגום חפשי ללשון הקודש

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

○

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

●

האזינו

(חלק יט — שיחה א)

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ושתים לבריאה

מחזור הראשון של לימוד הלקוטי שיחות
שבוע פרשת האזינו, וייב תשרי, ה'תשפ"ב (א)

LIKKUTEI SICHOT
TARGUM L'LOSHON HAKODESH

Copyright © 2021

by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY
770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213
(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718
editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

The Kehot logo is a registered trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

האזינו

329

ולא יהי' מטר' כו"ל.

ההכרח לפירוש רש"י הוא, בפשטות, ממה שנאמר "האזינו השמים", שהשמים יאזינו, בשעה שלכאורה אין תוכן הפרשה מכוון לשמים וארץ, אלא לבני ישראל –

בתורה) בפשטות הוא לפי שדוקא בהן מפורש השכר והעונש בא משמים וארץ (מהעדים) עצמם. ועפ"ז לכאורה צ"ע מדוע כ' גם, ורעזר את השמים" שפשוטו קאי על הקב"ה. ואולי י"ל דמפרש כבגמרא (תענית ג, ב) דועצר את השמים ולא יהי' מטר ב' ענינים הם, וא"כ עיקר הראי' הוא מ"ולא יהי' מטר". והביא גם התחלתו "ועצר את השמים" שממנה מובן דולא יהי' מטר הוא ענין בפ"ע. אבל דוחק הוא בפשט"מ. וי"ל בפשטות דאין כוונת רש"י להביא כתובים שבהם מפורש שהשכר והעונש בא מהן מצ"ע, אלא כפשוטו שבא ע"י שמים וארץ. ולא הביא בהשכר הכתוב דר"פ בחוקותי (כו, ד), ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יכולה גו"ל* (וכי"ב הכתוב דעקב יא, יד) שאין מפורש בו שבא מן השמים. (7) בהשכר נאמר "יתנו טלם" (לא רק מטר המוכרח) ובעונש "ולא יהי' מטר" (ופשיטא שלא יהי' טל). ראה פרש"י פסוק ב' ד"ה תול כטל. ולהעיר מתענית שם.

(* בדפוס ראשון דרש"י יש הוספה אחר תיבות יתנו טלם, ובתורה ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יכולה וכן ונתתי מטר ארצכם מן השמים ואספת דגנך מן הארץ. לא* לפי שכתב לשון נתינה בשמים ובארץ לכך הביא ראי' משם, וכנראה שזהו מהגהה (ממנתיק וכי"ב) שהי' כתוב על הגליון והבחור הזעזער הכניסו בפנים פרש"י

(* כ"ה ב) צילום) דפוס ראשון. וברש"י הוצאת שעוועל העתיק, "ל"א" (לשון אחר). ויש מגיהים, לפי שלא כתב.

א. על הפסוק "האזינו השמים" פירש רש"י "שאני מתרה בהם בישראל, ותהיו אתם עדים בדבר, שכך אמרתי להם שאתם תהיו עדים, וכן ותשמע הארץ. ולמה העיד בהם שמים וארץ, אמר משה, אני בשר ודם, למחר אני מת, אם יאמרו ישראל לא קבלנו עלינו הברית, מי בא ומכחישם, לפיכך העיד בהם שמים וארץ עדים שהם קיימים לעולם". ולאחרי זה מביא רש"י פירוש נוסף: "ועוד, שאם יזכו יבואו העדים ויתנו שכרם, הגפן תתן פרי' והארץ תתן יבולה; והשמים יתנו טלם³, ואם יתחייבו תהי' בהם יד העדים תחלה⁴, ועצר⁵ את השמים⁶

(1) ב' הפירושים ברש"י מקורם בספרי עה"פ, אבל שם הם לא בהמשך אחד (פי' הב' תחלה, הי' ר' בנאה אומר כו"ל, פי' הא' בסופו, משה העיד כו"ל) ובשינויים, וראה גם תנחומא ריש פרשתנו. (2) כ"ה בדפוסים שלפנינו. ובזכר' א"ת יכולה". וכ"ה בדפוס ראשון דרש"י. (3) זכר' ה, יב.

(4) ועפ"ז מובן מה שלא הביא הכתובים דבחוקותי (כו, יט) ונתתי את שמיכם כברול ואת ארצכם כנחושה, או דתבוא (כח, כג). וראה פרש"י בהגל' כי שם אי"ז, "תחלה", נוסף ע"ז כי מביא בהעונש א) מה שבניגוד להשכר, (ב) ובגלוי, משא"כ בהכ' שמיכם כברול גו'. ולהעיר מהגהות יעב"ץ ע"ז ג, א שמביא בהמשך פרש"י, כמשה"ה והיו שמך וגו". אבל לא נמצא בדפוסים ובכת"ל לפנינו. ואולי אי"ז מדברי רש"י אלא ראיית עצמו.

(5) עקב יא, יז.

(6) הטעם שהביא הן בהשכר והן בהעונש פסוקים אלו ולא פסוקים אחרים שבתורה (ובפרט שבהשכר הביא פסוק מזכר' ולא המפורש כמ"פ

בפעם השנית, ולא (בפעם הראשונה) על הפסוק, „העדותי בכם היום את השמים גו“ (ששם פירש רק בקיצור „שהם קיימים לעולם וכאשר תקרה אתכם כו“)?

ג) עד“ז צריך להבין בנוגע לפירוש השני שבפרשתנו: בשלמא מה שבפירוש השני בפ' נצבים הוסיף רש"י „אמר להם הקב"ה לישראל הסתכלו בשמים כו' שמא שנו את מדתם כו“, ואילו בפרשתנו לא כתב כן¹⁰ – מובן¹¹, שהרי (כפי שכבר פירש רש"י¹²) כיון ש„העדותי בכם היום גו“ היינו אמירת משה לבני ישראל שממנה עליהם את השמים ואת הארץ לעדים, אך לשמים וארץ לא אמר שיהיו עדים, מובן ממילא, שענין „אמר להם הקב"ה לישראל הסתכלו בשמים שבראתי כו“ מתאים רק שם (בפ' נצבים), שבני ישראל ילמדו מוסר מהשמים והארץ, משא"כ בפרשתנו;

אבל, הפירוש השני שפירש רש"י בפרשתנו, „שאם יזכו יבואו העדים ויתנו שכרם כו“, מתאים לכאורה גם בפרשת נצבים, בקשר לאמירת משה לבני ישראל שם שהשמים והארץ יהיו עדים – שכאשר יזכו בני ישראל יתנו העדים שכרם, ואם לאו ח"ו כו'. וא"כ מדוע לא פירש כן רש"י בפעם הראשונה, אלא כאן דוקא, כאשר משה מצווה את השמים ואת הארץ עצמם על העדות?

כיצד עליהם להתנהג ומה תהיינה התוצאות אם לא ינהגו כך⁸ – ולכן פירש רש"י שמשה רבינו אמר לשמים וארץ שיאזינו וישמעו, ויהיו „עדים“ על מה שמתרה בבני ישראל; ולאח"ז ממשיך ומבאר „ולמה העיד בהם שמים וארץ וכו“.

אמנם צריך להבין: לעיל בסוף פרשת נצבים⁹ נאמר בכתוב „העדותי בכם היום את השמים ואת הארץ“, ואף שם פירש רש"י שני פירושים: „שהם קיימים לעולם, וכאשר תקרה אתכם הרעה יהיו עדים שאני התרתי בכם בכל זאת. דבר אחר, העדותי בכם היום את השמים וגו', אמר להם הקב"ה לישראל הסתכלו בשמים שבראתי לשמש אתכם שמא שנו את מדתם שמא לא עלה כו', ומה אלו שנעשו לא לשכר כו' אתם שאם זכיתם כו' על אחת כמה וכמה“, ואינו מובן; א) מה פשר שאלת רש"י כאן „למה העיד בהם שמים וארץ“ כאשר לעיל מיני' למדנו כבר ע"ד עדות השמים והארץ ואודות הטעם שנתמנו לעדים?

ב) גם אילו נאמר שרצה רש"י (מאיזה טעם שיהי') לפרש גם בפרשה זו את הטעם לכך שהעיד בהם את השמים ואת הארץ, היה לו לפרשו בקיצור, ולמה הביא רש"י כל אריכות הענין בפרשה זו, כאשר נאמר הענין

(8) בכמה מפרשים (ראה פי' מהרי"ק. ולכאורה כן משמע ברא"ם. וראה באר מים חיים ודברי דוד), שדיוקו של רש"י הוא ממ"ש „ואדברה“ (או שרש"י מפרש תיבת „ואדברה“), אבל רש"י לא העתיק רק „האזינו השמים“. אבל בדפוס ב' מעתיק גם „ואדברה“ (וכן מעתיק „וכן ותשמע הארץ אמר פי"). וכן הובא במהרי"ק.

(9) ל, יט.

(10) ולהעיר שפי' השני שברש"י שם כ' בספרי בפרשתנו עה"פ האזינו השמים.

(11) כמ"ש בדברי דוד (להט"ז) כאן.

(12) בפ' וילך לא, כת.

הלשון שבספרי¹⁷ „לא קבלנו עלינו את התורה“¹⁸ וכיוצא בזה, היינו שללא עדים יתאפשר להכחיש את קבלת התורה והמצות בכלל?

ג. ויובן בהקדים שאלה אחרת בכללות הענין:

משמעות דברי רש"י היא, שאמירת משה רבינו לישראל „העדותי בכם היום את השמים ואת הארץ“ בסוף פרשת נצבים, והעדותי שבפרשתנו – „האזינו השמים גו“, היינו הך, והחילוק הוא רק (כמ"ש רש"י¹²) „התם (בפרשת נצבים) לישראל אמר אבל לשמים וארץ לא אמר ועכשיו בא לומר האזינו השמים וגו“, וכמ"ש רש"י גם בפסוק זה „שכך אמרתי להם שאתם תהיו עדים“. אבל לכאורה אין הדבר כן, שהרי הדברים האמורים בפרשת נצבים שעליהם אמר שם משה רבינו לישראל „העדותי בכם היום את השמים ואת הארץ“ – אין אלו הדברים ששמעו השמים והארץ (שירת האזינו) ונתמנו עליהם לעדים,

וא"כ מהו שנקט רש"י שהן הן הדברים, „שכך אמרתי להם שאתם תהיו עדים“, והחילוק אינו אלא שבהאזינו הודיע זאת משה גם לשמים וארץ?

ד. והביאור בכל זה:

פירוש תיבת „עדוּת“ כפשוטו – בכמה וכמה פסוקים – הוא: אות, סימן

(17) וראה תנחומא שיקיימו ישראל התורה והמצות כ' ואם ח"ו ימאנו כו'.

(18) וכה' בדפוס שני דרש"י. ובב' כת"י רש"י לפנינו.

ב. גם צריך להבין כמה דיוקים בפירוש רש"י זה:

(א) לשם מה מאריך רש"י ומפרש „שכך אמרתי להם שאתם תהיו עדים“ – מה נוגעת כאן ההודעה לשמים וארץ שבני ישראל נתבשרו על דבר היותם עדים עליהם?

ואין לומר¹³ שזהו לצורך שלילת האפשרות שבני ישראל לא ירצו בכך שהשמים והארץ יהיו עדים, שהרי עבור העדים לכאורה אין כל נפקא-מינה אם הסכים המותרה לעדותם אם לאו; בין כך ובין כך נעשים עדים?

וגם הטעם שהתראה מועילה רק כאשר המותרה יודע שמעידים עליו עדים¹⁴ אינו מספיק, שהרי תנאי זה הוא בנוגע לבני ישראל – ובני ישראל כבר ידעו מכך (שכן משה כבר אמר להם זאת בפרשת נצבים) – ולא בנוגע לשמים וארץ¹⁵, העדים¹⁶.

(ב) בלשון רש"י „אם יאמרו ישראל לא קבלנו עלינו הברית מי בא ומכחישם“ – למה לא נקט באותה

(13) כמ"ש בפי' מהרי"ק ושפ"ח כאן.

(14) גו"א כאן. וראה משכיל לדוד.

(15) וזה קשה גם להפי' שבדבק טוב ומשכיל לדוד. מלבד שפירושם דוחק ואינו מתיישב כלל בהמשך ולשון פרש"י.

(16) השייכות „שאני מתרה בהם בישראל ותהיו אתם עדים“ אף שבכלל עדים מעידים על עש' ולא על התראה, אין רש"י צריך לבאר שכבר פירש לפנ"ז כמ"פ: בפ' מקץ (מג, ג) „העד העיד, לשון התראה שסתם התראה מתרה בו בפני עדים“; בפ' יתרו (יט, כא) „העד בהם, התרה בהם“; משפטים (כא, כט) „והועד בבעליו לשון התראה בעדים כו'“. וראה לקו"ש ח"ו ע' 58 ואילך, ובהערות שם.

דוגמא, הגל שהציב יעקב אבינו בתור „עד” בינו לבין לבן – „²³TU הגל הזה ועדה המצבה אם אני לא אעבור אליך את הגל הזה ואם אתה לא תעבור אלי את הגל הזה ואת המצבה הזאת לרעה”.

כלומר – אמנם גם סוג עדות זה הוא רק כסימן וזכרון על הענין שסיכמו הצדדים ביניהם, אבל יש בעדות וסימן אלו גם שייכות לתוכן הענין²⁴, שכן „גל” אבנים מורה על מחיצה והבדלה בין שני הצדדים²⁵.

ומזה מובן בעניננו: בלימוד הפסוק „העדותי בכם היום את השמים ואת הארץ”, המדבר בעדים שאינם בשר ודם, אין כל קושיא בהבנת תוכן העדות או סיבת בחירתם של עדים אלו דוקא, שהרי כך סיכמו – לקבוע את הדבר כ„עדות” וסימן על ענין מסויים, אף שאין לו כל שייכות לתוכן הענין.

ורש”י בדבריו לא בא אלא לבאר על מה באו העדות והסימן של השמים והארץ – „וכאשר תקרה אתכם הרעה יהיו עדים שאני התריתי בכם”²⁶.

(23) ויצא לא, נב. שם, מה. משא”כ בפסוק מד פרש”י „הקב”ה”. וכן מפורש בפסוק ג שם.

(24) וי”ל שלכן בזה לקחו דוקא דבר הקיים ולא כבאברהם (ראה לקמן בפנים לפי”ה ברש”י כאן) ראה רמב”ן ויצא שם מד. ספורנו שם, מה.

(25) אבל לא ממש שהרי הי’ „עד” גם לשאר דברים בהכתובים שם. ובכללות (לגבי פי’ השני בפרש”י נצבים) גם העד דיעקב הוא כאופן הא’ שהוא סימן וזכרון בעלמא והקב”ה הוא העד.

(26) וכן צריך לפרש „העדותי בכם היום את השמים ואת הארץ” בפ’ ואתחנן (ד, כו) שפרש”י „הנני מזמינם להיות עדים שהתריתי בכם”, שג”ז הוא רק סימן ע”ד הנ”ל. ומכיון שכבר פירש בואתחנן „הנני מזמינם” א”צ לכפול הדברים בפ’ נצבים. לאידך, מה שהוצרך לפרש בנצבים ולא

לזכרון על דבר מסויים¹⁹. ומובן זה יכול לבוא בכמה אופנים:

(א) הצבת עדות וסימן לדבר מסויים, אבל באופן שהדבר שנבחר לשמש סימן אין לו כל שייכות לתוכנו וענינו של המסומן; וכפי שלמדנו כבר באברהם ואבימלך²⁰: על שאלת אבימלך „מה הנה שבע כבשות”, השיבו אברהם „כי את שבע כבשות תקח מידי בעבור תהי’ לי לעדה כי חפרתי את הבאר הזאת”.

והרי שבע הכבשות מצד עצמן אין להן כל שייכות לדבר ואין הן מורות על כך שאברהם חפר את הבאר; אין זאת אלא שאברהם ואבימלך הסכימו ביניהם ששבע הכבשות תהיינה „עדות”, אות וסימן, לזכרון כי „חפרתי את הבאר הזאת”.

סוג זה של עדות וסימן אין הכרח שישאר „קיים” גם לאחר מכן; ורק המכוון של העדות והסימן נשאר לאחר שהסימן עצמו מתבטל²¹. וכמובן בפשטות, ששבע הכבשות לא חיו כל משך הזמן שהי’ צורך ב„עדה”, ואפילו לא כל משך חיי אברהם ואבימלך, אע”פ שהעדות והסימן שבהן שמשו זמן רב לאחר מכן²².

(ב) עדות וסימן לדבר מסוים באופן שיש בזה שייכות לתוכנו; ועל דרך

(19) ראה אוה”ת ויקהל ע’ בקר”ז.

(20) וירא כא, כח ואילך.

(21) להעיר ממדרשים שהובאו בתו”ש לזירא שם אות קר”ז. אבל רש”י לא כתב כן – ראה פרש”י ראה יב, יז. יהושע טו בסופו. ועוד.

(22) להעיר מפרש”י תולדות (כו, טו), סתמום פלשתים מפני שאמרו תקלה הם לנו מפני הגייסות הבאות עלינו, ולא שרבו עלי’ דשלהם היא.

ובכלל – לא חל בהם כל שינוי²⁹. ולפיכך פירש רש"י פירוש שני: „דבר אחר כו' אמר להם הקב"ה לישראל הסתכלו בשמים שבראתי לשמש אתכם שמא שנו את מדתם כו' ומה אלו שנעשו כו'”³⁰, היינו שעדות השמים והארץ היא באופן שמצד ענינם הרי הם אות וסימן המזכיר ומעורר על קיום התורה והמצות³¹.

[ולעדות זו, „הסתכלו בשמים כו'”, אין כל סתירה במה שקיימים מאז ומקדם, מאחר ש(ע"י ההסתכלות, אזי) תוכנם, ש„לא שנו את מדתם כו'”, מהווה עדות וזכרון].

מאידיך – לפי הפירוש השני אין תיבת „היום” מחוורת, שכן, מאחר שהם בעצמם משמשים כעדות ומזכירים על דבר קיום התורה והמצות באמצעות „הסתכלו בשמים כו'”, הרי עדותם היא תמיד בשווה, ולא דוקא „היום”.

משא"כ לפי הפירוש הראשון, אע"פ

ומה שנדרשים כאן עדים כאלו שהם „קיימים לעולם”, שלא כבעדות והסימן (וכיוצא בזה) של שבע הכבשות וכו' – הרי זה לפי שבשבע הכבשות, כיון שהי' זה רק בנוגע למקום מסויים, ורק בין אברהם ואבימלך וזרעם אחריהם, ידיעת וזכרון הסימן נמשכים אף לאחרי זה. משא"כ בנדון דידן, הרי הסימן והעדות נוגעים לכלל ישראל ככל הזמנים ובכל המקומות, ולכן אין די בזה שהעדים קיימים רק בשעת עשיית הסימן²⁷.

אלא שפירוש זה אינו מחוור דיו: אימתי מתאים לומר על דבר מסויים שהוא משמש כעדות, סימן וזכרון לדבר אחר (שאינו לו כל שייכות אליו) – רק כאשר הוצב (ע"י האדם) מעיקרו לכוונה זו, שיהי' לסימן, שאז הרי הוא מזכיר כו', אולם בשמים וארץ שקיימים מאז ששת ימי בראשית באותו מעמד ומצב, „קיימים לעולם”, אין כ"כ מקום לומר כן²⁸, כיון שאין הם מיוחדים לכך,

333

29 וגם; לפי זה קשה דהול"ל ואעידה בכם וכיו"ב כיון שעכשיו עשה אותם משא"כ לפי הב' מתאים ל' „העדויות” כיון שענינם מצ"ע הוא העדות (גם לפני דבורו של משה) כדלקמן בפנים. וראה רע"ב ומשכיל לדוד שם.

30 מה שלא כתב רש"י גם פי' השני בפ' ואתחנן שם כי (כנ"ל הערה 26) שם ממשיך ומפרש „העדויות בכם היום את השמים גו' כי אבד תאבדון גו'” א"כ אין לפרש כפי' הב' בנצבים שהעדויות שלהם היא מה שהם עצמם מעוררים על קיום המצות. וראה משכיל לדוד ואתחנן שם.

31 ועפ"ז פי' „העדויות” הוא כבכ"מ בפרש"י (הובא לעיל הערה 16) ענין ולשון התראה שהשמים והארץ מתרים בישראל. וי"ל דלכל הפי' גם לפי הא' ברש"י הוא ענין ולשון התראה, אלא דלפי' זה הם רק מסייעים בהתראה, ולכן נאמר „העדויות”.

סמך על פירושו בואתחנן, כי בכתוב זה לא מפורש על איזה דבר הוא אומר „העדויות גו'” (כפפנים) ולכן צריך לפרש „וכאשר תקרה כו'”, משא"כ בואתחנן שממשיך „כי אבד תאבדון מהר גו'”. ולכן מספיק פירושו להיות עדים שהתירתי בכם. וראה משכיל לדוד ואתחנן שם.

27 ומה שפירשו בנצבים ולא בפ' ואתחנן י"ל כי התחלת הפרשה שם „כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם בארץ גו'”, וא"כ מובן מה שהעיד בהם שמים וארץ, שקיימים יותר מבשר ודם, אבל אינו מוכרח שיהו לפי שהם קיימים לעולם כיון שהמדובר הוא בזמן סמוך ולא בכל הזמנים, וראה פרש"י שם ד"ה ונושנתם.

28 וי"ל שלכן לא פרש"י בפי' הא' כפשוטו שהם עדות וסימן וכו' שיקיימו התורה ומצות בכל הזמנים כו', ע"ד בשבע הכבשות והגל דיעקב ורק „כאשר תקרה אתכם הרעה כו'”, על זמן מסויים, אבל גם זה דוחק קצת כפפנים.

ולהבין, שהרי כבר פירש רש"י לעיל, בכראשית³³, לגבי דשאין, ש"אע"פ שלא נאמר למינהו בדשאין בציווייהן שמעו שנצטוו האילנות על כך ונשארו ק"ו בעצמן כו"³⁴, ומזה שמענו שיתכן בהם (וכל שכן בשמים וארץ) ענין השמיעה וההבנה³⁵; אלא שאלת רש"י היא רק מאיזה טעם נבחרו כעדים השמים והארץ דווקא ולא אנשים, כפי הרגיל].

וכדי לתרץ שאלה זו ממשיך רש"י ומוסיף, "אמר משה אני בשר ודם למחר אני מת כו" – כיון שישנו החשש שבני ישראל יאמרו, "לא קבלנו עלינו הברית", על כן יש צורך ב"עדים שהם קיימים לעולם", שיוכלו, "להכחיש" טענה זו.

אלא שאין הדבר מובן: כיון שהם משמשים לעדות גמורה, אשר המכוון העיקרי בעדות כזו הוא לא רק שהעדים ידעו על אודות הדבור או המאורע, אלא כדי שלאחר זמן יעידו ובכך יפעלו פעולה בענין זה – איך יתכן הדבר בשמים וארץ³⁶?

ולכן הוסיף רש"י וכתב, "ועוד (היינו שאין זה פירוש שני, כי אם תוספת – "עוד" – ביאור בעדות השמים

שהסימן נוגע לאחר זה, הרי קביעת העדים – בחירתם כסימן – נפעלת, היום", כאשר משה רבינו מתרה בבני ישראל וממנה אותם לעדים.

ה. הצד השווה שבשני סוגי העדות האמורים הוא, שאין בהם צורך באדם – מין המדבר – דוקא, ואין נחוץ שהעדים עצמם ידעו אודות הסימן.

והנה, בלימוד הכתוב, "האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי", היינו שמשה רבינו אמר לשמים להאזין ולארץ לשמוע, לא יתכן לפרש שתוכן עדותם כאן היא היותם אות וסימן (כמו ב"העדותי וגו'" האמור למעלה), שהרי לצורך זה אין נוגע שישמעו וידעו מכך. ועל כרחק צריך לומר, שזהו ענין של עדות לאמתתו, על מאורע או דיבור מסויים וכיוצא בזה. ולכן פירש רש"י, "ותהיו אתם עדים בדבר", היינו שהם אכן בגדר עדים ממש³².

וזהו שבפירושו כאן הביא רש"י השאלה, "ולמה העיד בהם שמים וארץ" – פירוש, כיון שזוהי עדות גמורה, מדוע בחר בשמים וארץ דוקא כעדים, ולא בבני אדם כבעדות בכל התורה?

[כלומר, אין שאלת רש"י כאן "איך העיד בהם שמים וארץ" – כיצד יתכן למנות את השמים והארץ כעדים על כך שמשה התרה בישראל אף שאין הם מדברים ואין בידם לשמוע

(33) א. יב.

(34) וראה לקו"ש ח"י ע' 180. אבל בפשט"מ לכאורה לא מצינו ענין שר ומזל.

(35) ולהעיר דמפורש הוא בפרש"י שם (א), טז) בנוגע לצבא השמים – "נתמעטה הלבנה על שקטרגה ואמרה כו' להפיס דעתה". ולהעיר מרש"י (שם, יא), "והיא לא עשתה כן... נפקדה גם היא על עונה". פרש"י שם (ד, יא), "בוז הוסיפה לחטוא".

(36) להעיר מכלי יקר ריש פרשתנו.

(32) ועפ"ז מה שפרש"י בילך (לא, כח), "התם לישראל אמר אבל לשו"א לא אמר ועכשיו בא לומר האזינו השמים וגו'", הכוונה לא רק שאותה העדות עדיין לא אמר להם אלא שנתחדש כאן גדר חדש, גדר דעדים. וראה לקמן הערה 39 מדפוס ראשון.

להם שאתם תהיו עדים", שכוונתו בזה (אינה לדיבור „העדוטי בכם היום את השמים גו" שבסוף פרשת נצבים, אלא) לפסוק „ואעידה בם את השמים ואת הארץ" שבסוף פרשת וילך³⁹, ששם אמר לבני ישראל⁴⁰ שהוא ממנה את השמים ואת הארץ לעדים גמורים,

וממילא מובנת התועלת והפעולה בכך שהשמים והארץ נעשים עדים על ההתראה, כיון שבני ישראל יודעים מכך.

ז. אלא שע"פ זה מתחזקת עוד יותר השאלה הנ"ל סעיף ג: לפי האמור, השמים והארץ הרי הם עדים אמיתיים רק על מה שנאמר בפרשת האזינו, ואילו על דברי משה רבינו לבני ישראל בפרשת נצבים אין הם עדים ממש, אלא משמשים רק סימן ואות בעלמא.

והביאור בזה: בפרשת נצבים אמר משה „העדוטי בכם היום את השמים ואת הארץ החיים והמות גו' ובחרת בחיים למען תחי' אתה וזרעך", היינו שהעדוטי האמורה שם היא רק בנוגע לקיום התורה והמצוות בכלל והשכר והעונש השייכים לזה – ועל כך אין צריך עדים, שהרי מעיקרא אין כל חשש שלאחר זמן יכחישו בני ישראל

(והארץ)³⁷ שאם יזכו יבואו העדים ויתנו שכרם כו' ואם יתחייבו תהי' בהם יד העדים תחלה ועצר את השמים כו', זאת אומרת שהשמים והארץ הם עדים גמורים, שלא באו רק לשמוע את התראת בני ישראל ולידע אם קיימו את המוטל עליהם אם לאו, אלא גם לפעול פעולה כתור עדים בענין שעליו הם מעידים³⁸.

ו. על פי הנ"ל יובנו גם שאר הדיוקים: מאחר שבפסוק דידן נתוסף ענין חדש, שהשמים והארץ נעשים עדים ממש, והלא אחת הכוונות במסירת התראה בפני עדים היא – לא רק בכדי שיתאפשר להעניש לאחר זמן וכו', אלא – שהמותרה ידע וירגיש את חומר הדבר, ודבר זה ימנענו מלעשות את הענין הבלתי רצוי, הנה כאשר אמר משה לשמים וארץ „האזינו השמים גו' ותשמע הארץ", שישמעו את ההתראה ויהיו עדים, עולה ממילא הקושיא שחסר בהם ענין עיקרי מהמכוון של העדות, שכן יש צורך שבני ישראל ידעו מכך (והרי אמירת משה להם לפני כן „העדוטי בכם היום את השמים ואת הארץ" – אין לה כל שייכות לענין העדות, והיתה סימן ואות בלבד, כנ"ל בארוכה).

ולכן הוסיף רש"י „שכך אמרתי

39) ולהעיר שבדפוס ראשון בפרש"י וילך הוא בשינוי לשון: „לישראל אמר שאני מעיד עליכם את השמים ואת הארץ אבל לשמים וארץ לא אמר עדיין תהיו עדים" ומוסיף: „למדנו למי שמתרה על חבירו בפני עדים צריך שיאמר לעדים אתם עדי לפיכך עתה שבא לומר האזינו השמים סמוך להקיהלם". ולפי"ז לפרש"י „ואעידה בם את השמים ואת הארץ" הוא בעיקר אמירה לשמים וארץ. ובכל הדפוסים אינו.

40) אף שהדיבור בפועל, „ואעידה בם גו' ה' אל" הלוים נשאי ארון ברית ה'" (לא, כה).

37) בדפוס ראשון דרש"י הלשון „ולא עוד אלא שאם יזכו כו'". וראה תנחומא כאן.

38) עפ"י כהנ"ל מובן ד „וענתה השירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכה גו'" (וילך לא, כא) וכן „והי' שם בך לעד" (שם, כו) אי"ז עדות גמורה אלא לאות וזכרון (ע"ד אופן הב' דפרש"י נצבים). וזהו שפירש"י (שם, כא) „שהתירתי בו בתוכה על כל המוצאות אותו". וראה רא"ם שם. צידה לדרך ריש פרשתנו.

לשמש ביחד, באותו האופן – נשאלת השאלה: כיון שלשמים אמר משה „האזינו“ ולא רץ „ותשמע“ – הרי הם שני עדים נפרדים, ונמצא שחסר כאן בענין העדות.

ע"פ דרך הדרוש וההלכה – איתא בספרי „כשהעדים מעידים אם נמצאו דבריהם מכוונים כאחד עדותם קיימת ואם לאו אין עדותם קיימת, כך אלו אמר משה האזינו השמים ושותק היו שמים אומרים לא שמענו אלא בהאזנה ותשמע הארץ היתה הארץ אומרת לא שמעתי אלא בשמיעה בא ישע"י⁴² וסמך לדבר שמעו שמים והאזיני ארץ ליתן האזנה ושמיעה לשמים והאזנה ושמיעה לארץ, אבל רש"י לא הביא דברים אלו בפירושו, והטעם לכך מובן, שהרי לפי זה נמצא, שעד שבא ישע"י לא היו עדים (מכוונים)⁴³, בשעה שמפשטות הכתובים כאן מוכח שנעשו לעדים לאלתר⁴⁴.

ומטעם זה העתיק רש"י מן הכתוב רק את התיבות „האזינו השמים“, וכתב „ותהיו אתם עדים בדבר“ לשון רבים, היינו שהשמים עצמם הם עדים לשון רבים⁴⁵ [וכמו שלמדנו כמה פעמים בפירוש רש"י לעיל⁴⁶, שיש יותר ממין

את כל ענין נתינת התורה והמצוות – להיותו דבר מפורסם, הידוע לכל בני ישראל ונמסר מדור לדור.

ולכן מספיקה לכך עדות בתורת אות וסימן, שעל ידה יזכרו בני תמיד את התורה והמצוות ואת העונש על זה (ובהתאם לשני האופנים שבשני פירושי רש"י).

משא"כ בפרשתנו, שתוכן השירה הוא לא אודות עצם החיוב בקיום תורה ומצוות (בלבד), אלא הוא כולל את דברי הברית, שבזה ישנם כמה וכמה פרטים (כנאמר בפרשה) – ועל כן – (א) תיתכן כאן מציאות שיכחישו ש"לא קבלנו עלינו הברית"; (ב) ולזה אין מועיל סימן ואת (אפילו באופן השני שבפירוש רש"י בנצבים), כיון שסימן מעורר ומזכיר רק שלא ישכחו ענין מסוים בכללותו, אך אין הוא פועל זאת כאשר מדובר בענין עם כמה פרטים (ואזי יתכן שיכחישו את הענין לגמרי).

ולכן, ביחס לברית נחוצים עדים ממש, ששומעים פרטי ההתראה ומשמשים עדים על כך (ועד שממלאים את העדות בפועל ממש).

ח. מהענינים המופלאים על דרך ההלכה שבפירוש רש"י זה:

לכאורה, כיון שפירש רש"י שהן השמים והן הארץ משמשים עדים, למה לא העתיק (מן הכתוב) בתחלת פירושו אף את התיבות „ותשמע הארץ“.

ויובן זה ע"פ שאלה אחרת: כיון שהשמים והארץ עדים גמורים הם, אשר עליהם נאמר⁴¹ „ע"פ שני עדים גו' יקום דבר“, היינו שעל שני העדים

(42) ישע"י א, ב.

(43) ראה פרש"י שופטים יז, ד.

(44) ברבותינו בעלי התוס' ריש פרשתנו הובא דרש הג"ל בשם רש"י. והכוונה לפרש"י ישע"י שם. אבל ידוע דרש"י בפירושו לנ"ך אינו בדיוק בתכלית ע"פ פשוטו כמו בפירושו עה"ת. הטעם בזה ראה לקו"ש ח"ד ע' ד' 87 שוה"ג להערה 10.

(45) ראה משכיל לדוד ודבק טוב כאן.

(46) יתרו יט, כ, מלמד שהרכיב שמים עליונים ותחתונים. שם כ, יט. ואתחנן ד, לה: שבעה ריקעים. ועוד.

(41) שופטים יט, טו.

אלא שזהו מהאי טעמא גופא: כיון שביקש משה רבינו לומר „האזינו השמים“, „שאני מתרה בהם בישראל ותהיו אתם עדים בדברי“, אזי הקהיל את „זקני שבטיכם ושטריכם“, והיינו אנשי הסנהדרין ובית דין – והרי בית דין יש בכחו לפעול על השמים והארץ שייעשו עדים⁵⁰.

יתירה מזו: עדותם לא היתה רק בשמיעת ההתראה, אלא כדי להעיד עליהם באם יתקיים החשש ויכחישו, ועד שצריכים הם אף לבצע את הדין „תהי בהם יד העדים תחלה“, כהמשך דברי רש"י, והרי הן הגדת העדות של העדים והן – ובפרט – ביצוע הפסק צריכים להיות ע"י בית דין,

ולכן הוסיף רש"י וכתב „שכך אמרתי להם שאתם תהיו עדים“, היינו שדוקא ע"י זה נעשו עדים גמורים – ע"י בית דין.

יוד. מיינה של תורה שבפירושו רש"י:

הטעם בפנימיות הענינים לכך שבפרשת נצבים, שבה מדובר אודות קיום התורה והמצות בכלל, מספיקה עדות בתורת סימן וזכרון, משא"כ בפרשתנו, ביחס לברית, יש צורך בעדות גמורה, יש לומר: בנוגע לקיום התורה והמצות בפועל אין שייך

(50) לכאורה יש להקשות למה הוצרך משה לזקני שבטיכם, הרי הוא עצמו בכחו לצוות לשמים וארץ וכו', כיון שהוא יחיד מומחה ושווה כב"ד. אך כבר ביאר רש"י בפ' וילך שם, ואין שלטון ביום המות" ולא ה' בכחו לדון ולשלוט בזה בעצמו. נוסף לזה מפורש בפרש"י ר"פ וילך „(לא אוכל עוד) לצאת ולבא בדברי התורה מלמד שנסתמו ממנו מסורות ומעיינות החכמה“.

„שמים אחד“, ואחר כך הוסיף „וכן ותשמע הארץ“, היינו שגם הארץ היא כת עדים בפני עצמה [וגם דבר זה הוא ענין ידוע, שהרי ב„ארץ“ נכללות עשרות ארצות]⁴⁶[47]. וממילא נמצא שישנה כאן עדות מכוונת, שכן שמים וארץ הם שתי כתי עדים⁴⁸.

ט. ענין נוסף בהלכה בפירוש רש"י:

לכאורה צריך להבין: כיצד זה אומר משה „האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי“, וממנה אותם בכך לעדים? מנין הראי שאכן רצונם להתמנות לעדים על ישראל (ולהענישם אם יתחייבו)?

ואת זאת רמז רש"י בלשון „שכך אמרתי להם שאתם תהיו עדים“ – ויתבאר בהקדים השינוי, שבעדות שבסוף פרשת נצבים לא נאמר שהיתה הקהלה מיוחדת של בני ישראל⁴⁹; משא"כ בסוף פרשת וילך, ששם נאמר „ואעידה בם את השמים ואת הארץ“, שנעשו עדים ממש, כתיב „הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם ושטריכם ואדברה באזניהם את הדברים האלה ואעידה גו" – ולכאורה מאי בינייהו?

(46*) נח י, ה ואילך.

(47) ונאמר „ותשמע הארץ“ לשון יחיד, כי ארץ ל' יחיד, ופשוט. ובנדר"ז יומתק ע"פ מה שפירש רש"י לפנ"ז (שופטים יט, טו) כל עד שבתורה שנים אא"כ פרט לך בו אחד. (שם, יח) „כל מקום שנאמר עד בשנים הכתוב מדבר“.

(48) וי"ל שזהו גם הביאור ע"פ פש"מ מה שלא העתיק רש"י ותשמע הארץ בתחלת פירושו רק כתב בתוך פירושו „וכן ותשמע הארץ“ אבל לא מטעם קושיא הנ"ל שבספרי.

(49) אף ש"ל שכל הפרשה היא בהמשך להתחלתה „אתם נצבים היום כולכם גו"י. ראה לעיל ע' 259 ואילך.

יתירה בקיום התורה והמצות על כל פרטיהן, הרי עבור זה לא די בסימן ואות, ודרושה עדות גמורה.

והטעם בזה: הדרך לגרום לקיום הברית להתחזקות יתירה בקיום התורה והמצות, הרי היא ע"י פעולה המעוררת ומגלה את כח המסירת-נפש שבישראל, וגילוי כח המסירת-נפש הוא ע"י ענין העדות: ענין העדות הוא (כמו שמבאר כ"ק אדמו"ר הזקן בארוכה⁵¹) על דבר הנעלם, ואילו על דבר הנגלה אין נצרכת (ולא שייכת) עדות; ואפילו על מלתא דעבידא לאגלוי' גם כן אין צורך ב"עדות גמורה". עדות היא דוקא על דבר הנעלם לגמרי, שע"י העדים דוקא מתגלה הדבר.

ולכן – כדי לגלות את כח המסירת-נפש, אשר שרשו הוא ביחידה שבנפש, שהיא דבר הסתום, למעלה מגילוי לגמרי, נדרשת עדות גמורה.

(משיחת ש"פ האזינו תשכ"ו)

51) לקו"ת פקודי ד, סע"א ואילך. וראה גם ד"ה ויקם עדות ה'ש"ת פ"א. ועוד. וראה בארוכה לעיל ע' 190 ואילך.

שיהודי יכחיש הדבר, ח"ו, ובמיד לא יקיים תורה ומצות; אין זאת אלא ש"נכנס בו רוח טעות" ו"נדמה לו" ש"עודנו ביהדותו"⁵¹. וממילא, עבור זאת די בעדות (כסימן וחכרון).

ועדות זו היא בשני אופנים: „כאשר תקרה אתכם הרעה יהיו עדים שאני התריתי בכם בכל זאת“, היינו שהעדים מזכירים שהרעה באה מצד העדר קיום התורה והמצות, וממילא מתוך כך נזכר האדם שע"י זה נפרד מאלקות; והאופן השני הוא, ש"שמים וארץ עצמן" מעוררים לקיום התורה והמצוה⁵².

אך בפרשתנו, כאשר המדובר הוא ברית, וברית איננה על קיום התורה בפועל בלבד, אלא בעיקר על התחזקות

338

51) תניא פי"ד. וראה שם פכ"ד.

52) ונ"ד המבואר בתניא (פכ"ד שם) בנוגע לג' קה"ט שאינן משנים תפקידם.

הטעם לסדר הפירושים, כי מתחלה צריך להדגיש התבוננות השייכת לכ"א גם למדרי פחותה, שאינם מרגישים ושייכים להסתכלות והתבוננות, שע"י תקרה אתכם הרעה – שנעשה נפרד מאלקות. ואח"כ ההסתכלות והתבוננות בשמים ובארץ שמעורר לקיום המצות.

